

Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв

УЗУНОВА Людмила Володимирівна

УДК 398.3(477.75)(091)(043.3)

**Відродження традиційних свят та обрядів
в сучасних умовах культурного життя Криму**

17.00.01 – теорія та історія культури

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата мистецтвознавства

Київ - 2003

Т52(23 = 4к7,7) - 7

ЛННБ України ім.В.Стефаніка

00762189 (X)

008
Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Державній академії керівних кадрів культури і мистецтв, Міністерство культури і мистецтв України, м.Київ

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, професор
ОБЕРТИНСЬКА Анеля Петрівна,
Державна академія керівних кадрів
культури і мистецтв, професор

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор
БОРИСЕНКО Валентина Кирилівна,
Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, завідувач кафедри
етнології та краєзнавства;

кандидат мистецтвознавства, доцент
ЛИСЮК-РУБАХА Олена Олегівна,
Київський національний університет
культури і мистецтв, докторант кафедри
теорії та історії культури.

Провідна установа: Інститут мистецтвознавства, фольклорис-
тики і етнології ім.М.Т.Рильського, відділ
культурології та етномистецтвознавства,
НАН України, м.Київ

Захист відбудеться: "22" квітня 2003 р. о 16 годині на засіданні
спеціалізованої вченої ради К 26.850.01 у Державній академії керівних
кадрів культури і мистецтв (01015, м.Київ, вул.Січневого повстання, 21,
корп.15).

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Державної
академії керівних кадрів культури і мистецтв (01015, м.Київ,
вул.Січневого повстання, 21, корп.11).

Автореферат розісланий "21" березня 2003 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Уланова С.І.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Нові реалії та потреби культурного життя після проголошення незалежності української держави визначили вагомість проблем, пов'язаних з подальшим розвитком українського народу як багатоетнічного утворення. Правове поле їхнього вирішення накреслюють “Декларація прав національностей” та Закон “Про національні меншини в Україні”.

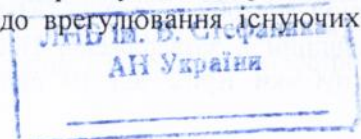
Проте, обумовлені в цих державних документах підходи та принципи реалізації політичних рішень щодо культурно-національного розвитку в тих регіонах, де поліетнічність є історично успадкованим показником культурного життя ще й досі не знайшли адекватного науково-методологічного осмислення, якого вимагають проголошені пріоритети українського державотворення.

На такий висновок наводять сучасні умови культурного буття Криму, яке постійно нагадує про необхідність поновлення історичної справедливості щодо тих народів та етнічних груп, які стали жертвами політичних репресій у дожовтневий та радянський періоди історії України.

Незважаючи на комплекс заходів, проведених урядом Автономної Республіки Крим, спрямованих на створення сприятливих умов для відродження культурних традицій етноменшин, які проживають сьогодні на цих територіях, ситуація не змінилася на краще. Її ускладнюють загальні негаразди економічного та соціального характеру, які переживає зараз українське суспільство в цілому. Не сприяє покращенню “духовного клімату” й зростання напруги у міжконфесійних відносинах.

Все це посилює вагомість наукових досліджень, в яких вивчаються закономірності етносуспільної культуротворчості. Серед них особливої уваги заслуговують ті, в яких розглядаються методологічні питання теорії та історії етнокультурних процесів з точки зору їхньої історичної типології, засобів та форм часово-просторової трансляції сталих світоглядних концептів, закладених в основу етнохудожніх цінностей обрядової культури, якою представлено сьогодення української нації (С.Грица, Т.Липова, І.Ляшенко, О.Найден, О.Семашко, Л.Черкашина, І.Юдкін та ін.).

Водночас тільки відокремленого напрямку для напрацювання науково виважених рекомендацій щодо врегулювання існуючих у

кримському регіоні етносоціальних та культурних суперечностей недостатньо.

Так само, як і наукових розвідок описового характеру, що обґрунтовують специфічність протікання культурних процесів, на Кримському півострові, виходячи з інтересів чисельно домінуючих етнічних груп та національних меншин, краєзнавчих екскурсів в історію окремих пам'яток, якими представлена культурна спадщина населення, що тут проживало в різні епохи та періоди його існування (М.Араджіоні, Б.Ачкіназі, Т.Висоцька, Д.Герасимов, В.Дюлічев, П.Кесмеджи, О.Лебедева, Н.Мурзакевич, Е.Наширванова, А.Формозова та ін.).

Спроба методологічно визначитися у підходах до організації національних взаємовідносин з точки зору наукового досвіду набутого кримською школою етнокультурознавства була вперше зроблена на IV Кримських читаннях І.Гаспринського, яка проходила під гаслом: "Крим – наш загальний будинок: слов'яно-тюркський діалог". Під час її проведення особливо наголошувалося на необхідності відродження традиційних для представників кримських етнічних та національних спільнот форм обрядової культури на основі тих історично перевірених духовних зв'язків, які склалися між ними.

Проте, щоб знайти оптимальний варіант переходу від протистояння до діалогу притаманних для кримського регіону культурних етнотрадицій наукової волі замало. Потрібна виважена з позицій сучасної етнокультурології та етномистецтвознавства модель організації культурно-просвітницької та художньо-творчої діяльності у цьому напрямку тих соціальних інститутів та громадських об'єднань, які безпосередньо здатні впливати на формування ціннісно-нормативних орієнтацій учасників культуротворчого процесу в Кримському регіоні.

Це й обумовило актуальність обраної для дослідження теми: "Відродження традиційних свят та обрядів в сучасних умовах культурного життя Криму".

Зв'язок роботи з програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження проводилося відповідно до програми соціально-економічного розвитку Автономної Республіки Крим на період до 2003 р. (розділ "Культура, охорона історичної і культурної спадщини"), затвердженої Постановою Верховної Ради Автономної Республіки Крим від 19 липня 2000 р. № 1279-2/200; програми

наукових досліджень та плану наукової діяльності кафедри теорії, історії і практики культури Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв; планів роботи Республіканської асоціації національних товариств та спільнот, Республіканського товариства болгар Криму ім. П. Хилендарського, Сімферопольського караїмського товариства “Карайлар”.

Мета дослідження: виявити оптимальні для сучасних соціокультурних умов Криму шляхи відродження традиційних свят та обрядів та визначити адекватні до них форми організації просвітницької діяльності місцевих соціальних інститутів та громадських організацій.

Для досягнення поставленої **мети** необхідно було вирішити такі **завдання:**

- простежити етноісторичну логіку формування традиційних форм культури у Кримському регіоні;
- розглянути функціонування цих форм з точки зору конфесійно-етнічного життя його сучасного населення;
- виявити світогляднобазові компоненти, на яких ґрунтується фольклорна культура та в проекції на них визначити стильові ознаки їхнього відтворення у обрядовосвяткових традиціях національних меншин та етносів, що проживають в Криму;
- узагальнити сучасний досвід етнографічних досліджень цих традицій та уточнити принципи, на яких вони ґрунтуються відповідно до умов культурного життя Криму;
- створити програму-модель організації просвітницької діяльності соціальних інститутів та громадських товариств, що займаються етнокulturологічними дослідженнями у цьому регіоні та з’ясувати умови, що сприятимуть її ефективному впровадженню.

Об’єкт дослідження – сучасні умови культурного життя Криму.

Предметом дослідження – відродження традиційних свят і обрядів у сучасних умовах культурного життя Криму.

В ході дисертаційного дослідження було використано такі **методи:** *історичний* – у реконструкції загальної картини етноміграційних процесів, що відбувалися на територіях сучасного Криму; *аналітичний* – при вивченні культурологічного та мистецтвознавчого параметрів цієї проблеми; *теоретичний* – для визначення загальних елементів, притаманних святковообрядовій культурі народів різного віросповідання; *системний* – для з’ясування типологічних рис, притаманних традиційним святам та обрядам, що зберегли свою актуальність для населення Кримського півострову;

емпіричного спостереження та етномістецтвознавчого аналізу – у вивчені особливості їх функціонування за сучасних умов культурного життя; *метод прогностичного моделювання* – в обґрунтуванні пропозицій щодо відродження етнообрядовосвяткових традицій в Кримському регіоні; *експериментальний* – під час апробації принципів організації просвітницької діяльності соціальних інститутів та громадських об'єднань, спрямованої на відродження етнотрадицій в культурному житті населення Кримського півострову.

Наукова новизна дослідження полягає в тому що:

- вперше проблема відродження традиційних свят та обрядів в сучасних умовах культурного життя Криму розглядається з позицій тих світоглядних компонентів, що відрізняють фольклорні традиції від інших, більш пізнього походження;
- уточнена етноісторична динаміка протікання соціокультурних процесів в Криму та розглянуті особливості її образного відображення в “обрядовому житті” населення Криму;
- доведено, що типологічність рис між компонентами традиційних форм обрядовосвяткової культури етносів та національних меншин, що проживають в цьому регіоні, узагальнює історичний досвід їхнього співіснування, в основі якого покладені принципи генетичної спадкоємності фольклорних традицій з первісних форм світовідчуття;
- уточнена сучасна технологія етнографічних досліджень щодо умов культурного життя Криму;
- розроблена програма-модель діяльності по відродженню традиційної обрядовосвяткової культури для суспільних організацій та громадських товариств, які здійснюють державну політику в галузі культури в цьому регіоні.

Практичне значення одержаних результатів.

Сформульовані в дисертації основні теоретичні положення та висновки можуть бути використані для подальшого розроблення проблем, пов'язаних з вивченням соціокультурних аспектів мистецької діяльності у поліетнічних регіонах України, в практиці читання курсів та спецкурсів з культурології та етнокультурології, народної творчості, історії та філософії мистецтва.

Практичне застосування вони знайшли в авторській концепції організації діяльності фольклорних колективів “Здравець”, який працює на базі республіканського товариства болгар Криму (довідка про впровадження № 83 від 7.09.2001 р.); “Гюзель”, створеного з

ініціативи Симферопольського товариства караїмів (довідка про впровадження № 19 від 8.09.2001 р.); в програмах відродження культурної спадщини Республіканської Асоціації національних товариств та громад Криму.

За матеріалами дисертації розроблені та впроваджені у навчальний процес спецкурси “Методика викладання художньої культури та народознавства” (Кримський філіал Полтавського педагогічного університету, довідка про впровадження № 248 від 28.02.2003 р.), “Національне відродження народів України та Криму” (Кримський державний індустріальний педагогічний інститут, довідка про впровадження № 02.1-08/316 від 11.03.2003 р.), програма курсів підвищення кваліфікації керівників дитячих фольклорно-етнографічних колективів республіканського центра дитячої та юнацької творчості Криму (довідки про впровадження: № 137 від 27.08.1995 р. та № 187 від 12.09.1996 р.), “Музичний фольклор Кримських караїмів” (Симферопольська караїмська воскресна школа, довідка про впровадження № 10 від 13.03.2003 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки дисертації оприлюднені у формі наукових доповідей на: кримських республіканських науково-практичних конференціях “Православие и культура” (1998), “Состояние эстетического образования и воспитания детей. Проблемы и перспективы” (2000), “Искусство в образовательном процессе как путь формирования интеллекта и развития творческого потенциала личности” (2001), “Крым – наш общий дом. Словяно-тюркский диалог” (2001), Всеукраїнській регіональній науково-практичній конференції “Культура України XXI століття: діяльність культурологічних закладів у сучасних ринкових умовах” (Київ-Рівне, 2001); виступів та повідомлень: на засіданнях кримських республіканських творчих лабораторій та методичних об'єднань Кримської малої академії мистецтв та Кримського республіканського Центру дитячої та юнацької творчості, болгарського та караїмського товариств Криму; кафедри історії, теорії та практики культури Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв м.Києва; в проведенні Всеукраїнського конкурсу дитячих фольклорних колективів “Усі ми діти твої, Україно”, IV Республіканського огляду-конкурсу народних свят, обрядів і традицій (Алушта, 2000 р.), VII Кримського міжнародного фольклорного фестивалю “Крымская Радуга” (Сімферополь, 2000 р.).

Основні положення дисертації викладено у 8 одноосібних публікаціях автора, з них три – наукові статті у виданнях, затверджених рішенням ВАК України як фахові з мистецтвознавства, 4 – у вигляді навчальних посібників, та методичних рекомендацій, одна публікація тези доповіді на науково-практичній конференції.

Структура дисертації складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури (380 найменувань), 13 додатків на 60 сторінках. Основний зміст дисертації становить 179 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано вибір теми, її актуальність, визначено об'єкт і предмет роботи, сформульовано мету і завдання для її досягнення, охарактеризовано методи дослідження, розкрито наукову новизну і практичне значення отриманих результатів, їхню апробацію, наведено кількісні і жанрові показники публікацій, подано структуру дисертації.

У першому розділі “Соціокультурні процеси в Криму на сучасному етапі”, який складається з 2-х підрозділів, розглядаються історія і тематика досліджень, присвячених кримському регіону та сучасні проблеми міжнаціональних відносин, які виникли за нових соціокультурних умов після оголошення незалежності української держави.

Дожовтневу історію наукового вивчення кримського регіону відкривають дослідження географічного та краєзнавчого характеру. Проте, навіть в них підкреслюється своєрідність пам'яток матеріальної культури, що зберігалися з тих часів, та місцевого побуту і традицій його населення (В.Зуєв, П.Паллас, П.Кеппен, Н.Мурзакевич, М.Сементовський, Ф.Федоров та ін.). Наприкінці XIX століття кримською історіографією було накопичено чимало фактів етнографічного характеру, що дають уявлення про національні традиції греків, вірмен, кримських татар, євреїв та інших етносів, що проживали в цей період на кримських територіях (І.Александров, О.Бертъє-Делагар, М.Довгар-Запольський, О.Маркевич, Е.Наширванов)

Цікаву інформацію, що поглиблює уявлення про міграційні процеси в Криму містять історико-археологічні та топографічні

дослідження скіфських, сарматських, грецьких, татарських міст та поховань, проведені у радянський період (Н.Т.Висоцька, Ю.Г.Колосов, В.Ф.Петрусь, О.М.Самойлович, Е.І.Соломонік та ін.).

Розрізненість наукових уявлень щодо протікання культурно-історичних процесів в Криму стимулювала в 90-тих роках ХХ століття перші спроби цілісного їхнього відтворення (В.П.Дюлічев, К.Когонашвілі, В.Є.Потехін та Д.В.Потехін). Проте, такого характеру досліджень виявилось недостатнім, щоб висвітлити чисельні “білі плями” кримської історії, бо спираючись на ці дослідження не можна цілісно відтворити “картину” етноісторичних процесів на півострові та визначити її особливості за сучасних умов кримського соціокультурного життя.

Це зумовило потребу ретроспективного аналізу етнічного складу населення в різні періоди кримської історії, користуючись доказами, що містять у собі результати історико-археологічних досліджень, проведених на Кримському півострові.

Простежуючи зміни, що відбувалися у міграційних характеристиках автор дійшов до висновку про те, що корінними мешканцями півострову треба вважати представників таких етнічних груп, як караїми, кримчаки, кримські татари. Інші етнічні та національні утворення виникли на його територіях внаслідок різних політичних подій всесвітньої історії.

Водночас аналіз цих характеристик засвідчує, що протікання етнічних процесів на кримських територіях відбиває закономірності, покладені в основу загальнокультурного розвитку людства, а саме міжетнічної інтеграції та асиміляції, з одного боку, і з іншого, національно-етнічного уособлення на конфесійних засадах, – тенденція, яка простежується починаючи з часів середньовіччя. Проте їхня роль в площині існуючих етнологічних теорій вивчена ще недостатньо.

Особливо яскраво ця тенденція простежується у зламні перехідні періоди людської історії, коли відбувається докорінна переоцінка духовних цінностей – процес, що спостерігається й зараз, після падіння тоталітарного режиму та утворення на бувшому просторі Радянського Союзу нових незалежних держав. Послаблення атеїстичної ідеології сприяло відродженню традиційних форм обрядовосвяткової культури, які за умов сучасного соціокультурного життя активно почали використовуватися як засіб виховання національної самосвідомості.

В Криму цей процес ускладнює релігійна та конфесійна різномовність культурних традицій, суперечність між ними посилює також трагічне минуле репресованих, депортованих та знищених під час другої світової війни етнічних груп та національних меншин, які довгий час вважали себе корінними мешканцями півострову. Повернення втраченого правового статусу усвідомлюється ними як проблема законодавчо закріпленої автономії духовно-релігійного життя шляхом уведення у державний український календар не тільки християнських релігійних свят, але й свят, традиційних для ісламу, іудаїзму, караїмізму.

Розглядаючи розбіжності у підходах до цієї проблеми з боку релігійних конфесій, що діють в кримському регіоні, автор приходить до висновку: перехід від протистояння до діалогу у міжконфесійних відносинах можна здійснити за умов, якщо релігійні питання розглядати як невід'ємну частину відродження культурних традицій, сфокусованих та збережених у обрядово-святкових формах організації повсякденного буття представників різних етнічних угруповань та національних меншин, які сьогодні представляють кримське населення. На розв'язання цього завдання потрібно сконцентрувати й зусилля громадських організацій та товариств.

У другому розділі **“Теоретичні основи вивчення традиційних свят та обрядів як культурологічного явища”**, складається з двох підрозділів, обґрунтовуються методологічні засади дослідження обрядовосвяткових форм культури етносів та національних меншин Криму, виокремлюється шкала показників, які обумовлюють їхню типологічну спорідненість.

В аналізі феномену обрядовосвяткової культури автор спирався на підходи, покладені в основу тих наукових концепцій, які дозволяють з'ясувати їхні структурні компоненти та ієрархію взаємовідносин між ними в різних етноісторичних контекстах духовного та суспільного життя людства (Дж.Фрезер, К.Леві-Стросс, Т.Шарден, К.Юнг).

В дисертації узагальнюються також сучасний досвід вивчення традиційних форм народної культури в галузі етнокulturологічних та етномистецтвознавчих досліджень, накопичених українською науковою школою (С.Грица, О.Порицька, І.Юдкін та ін.). Наголошується на доцільності використання у поліетнічних регіонах методології І.Ф.Ляшенка, яка орієнтує науковий пошук на подвоєне (вертикально-горизонтальне) тлумачення художніх явищ

традиційної культури, що дає змогу врахувати багатовекторність їхніх часово-просторових виразів.

В розділі також уточнюється понятійний апарат, який використовується автором у визначеннях характерних рис, притаманних святковообрядовим традиціям. Зокрема підкреслюється, що всі вони, незалежно від етнічної забарвленості, містять в собі залишки первісних форм світовідношення, а саме: тотемізму, анімізму, фетишизму, магії: ці форми в народних традиціях є базовим компонентом, незважаючи на наявність світоглядних нашарувань більш пізнього походження. Останні розділяють їх за ознаками релігійних переконань, проте суттєво не впливають на генетично успадковані стереотипи обрядової поведінки про що свідчить порівняння прикладів обрядовосвяткових дій, які збереглися у побуті народів різної етнічної належності.

Таке порівняння дозволило автору також дійти до висновку, що народна обрядовосвяткова культура опановує життєвий досвід етносу на основі типових для первісного синкретизму знакових утворень. Вони залишаються незмінними у своїх смислових значеннях, відрізняючись між собою мовними і стильовими засобами їхнього образного втілення та тлумачення, варіативність змісту яких віддзеркалюють етнометереологічні, етногеографічні, етноісторичні, етнополітичні та інші особливості умов, в яких відбувалося формування художнього та релігійного досвіду етносу.

Розглядаючи з цієї точки зору обрядовосвяткові традиції національних меншин та етнічних спільнот Криму, автор доводить, що ідентичність та типологічна спорідненість цих традицій спостерігається не тільки на рівні первісних світоглядних універсалій, але й в її ціннісносмислових характеристиках та регулятивному призначенні.

Незважаючи на стильове розмаїття святковообрядової культури, в них простежується металогічна визначеність. Вона обумовлює цілісність сприйняття компонентів, з яких складається обрядова дія і без яких така дія втрачає свій традиційний зміст. До них автор відносить такі компоненти: календарна символіка, семіотика та народне мистецтво; народний етикет, ритуальна кухня та обрядова їжа; міфологія, обрядові ігри та видовища; повір'я та сімейні звичаї тощо.

Такий розподіл є безперечно умовним, бо всі вони синкретично пов'язані між собою. Конструюючи різними засадами

смісложиттєву для етносу інформацію, ці компоненти відтворюють також специфічність, закладених в їхню основу культурних традицій. Проте незалежно від регіону в них простежується одна закономірність, суть якої полягає в тому, що незважаючи на різномайття їхнього образного втілення, всі вони є узагальненим відтворенням взаємопов'язаних тенденцій, на яких ґрунтується об'єктивний процес розвитку етносуспільних відносин: диференціації та інтеграції, – останні віддзеркалюють також динаміку змін у природнокліматичних та суто культурних (духовних та матеріальних) умовах їхнього співбуття.

Політична історія Кримського регіону наклала певний відбиток на цей процес, тому обрядовосвяткова культура в ньому втратила свою цілісність як система соціальних цінностей, але зберегла свій духовний потенціал, успадкований в історичній пам'яті поколінь.

Третій розділ **“Форми ретрансляції традиційних свят та обрядів в умовах сучасного культурного життя Криму”** присвячено вивченню проблеми відродження традицій обрядово-святкової культури етнічних спільнот та національних меншин (перший та другий підрозділи).

Розглянуті у попередньому розділі особливості функціонування традиційних для Кримського півострова обрядово-святкових форм обумовили потребу в аналізі та уточненні відповідно до сучасних умов культурного життя загальноприйнятих технологій організації та проведення етнографічних досліджень.

Їхня кількість починає зростати наприкінці ХХ століття, завдяки діяльності Кримського державного краєзнавчого музею, де у 1995 році відкривається етнографічне відділення (з 2000 р. – самостійна філія).

Значний внесок у вивчення культури окремих національних меншин та етнічних спільнот зробили вчені Національного Таврійського університету (М.А.Араджіоні, В.П.Казарін, Ю.Х.Полканов).

Проте проблема, з якою постійно стикаються дослідники, – як вивчати, систематизувати та зберігати зібраний етнографічний матеріал, поліетнічність якого не вкладається у традиційні рекомендації щодо його тематичної класифікації та музейного опрацювання, – ще й досі не знайшла однозначного розв'язання.

Так само, як і схема узагальнення етнографічної інформації, запропонована Українським центром культурних досліджень, а саме:

за змістом обрядової дії, її функційним призначенням, образним втіленням та мовними особливостями. Вона теж не розрахована на специфіку протікання культурного життя в кримському регіоні, де досить часто в одному явищі народної культури певної етнічної традиції можуть співіснувати елементи, належні іншим за регіональним та географічним походженням.

Переважна кількість асимільованих обрядовосвяткових форм традиційної культури, які сьогодні мають місто у національних меншин та етнічних груп, що проживають у кримському регіоні спонукало автора до пошуку нових принципів організації етнографічного дослідження за тими параметрами, які були розглянуті у другому розділі. Вони базуються на варіативному тлумаченні мети, завдань та засобів їхнього розв'язання під час проведення пошукових експедицій. Варіативність полягає в тому, що її учасники повинні орієнтуватися не тільки на етнічні та національні характеристики складу населення досліджуваного району, але й мати уявлення про особливості міграційних процесів, які в ньому відбувалися та відбуваються. Груповий розподіл цих завдань у запропонованих в дисертації параметрах дозволяє також спростити обробку зібраної інформації та полегшити її впровадження у навчальну та практичну діяльність установ, які працюють над відродженням традицій народної культури.

Доцільність використання такої методики підтверджує й досвід її впровадження на базі Кримського республіканського центру дитячої та юнацької творчості, зусиллями якого було проведено декілька етнографічних експедицій. Опрацювання її здобутків проводилося у два етапи: наукового аналізу та узагальнення, яке сприяло з'ясуванню універсально-типових для всіх обрядовосвяткових форм народної культури світоглядних компонентів, найархаїчніших за своїм походженням (яскраве свідчення їхньої генетичної єдності), та реконструкції цих форм за певними тематичними напрямками. Наприклад: “Обрядова кухня народів Криму”, “Міфологічне втілення історії”, “Родові обереги”, “Обрядова герменевтика”.

Їхнє оприлюднення у обрядових програмах різних фольклорних колективів на щорічних фестивалях народної творчості протягом останнього часу сприяло не тільки зростанню суспільної уваги до проблеми відродження народних традицій, але й активізації інтересу до неї з боку національних товариств Криму. В них розпочата

розробка програм, де вагоме місце відводиться соціодемографічним та соціокультурним дослідженням, організації етнографічних комісій та творчих об'єднань, які проводять активну просвітницьку діяльність, використовуючи всі існуючі засоби: друкованого слова, театральньо-музичних видовищ для пропаганди своїх здобутків, залучаючи до співпраці різні соціальні верстви населення.

Все це визначило необхідність перегляду пріоритетних напрямків в галузі культурної політики на державному рівні, а саме: постановку питання про доцільність створення єдиного фольклорного центру (В.Новійчук) з відповідним банком зібраної інформації як базового утворення для проведення порівняльних досліджень в галузі народної культури Криму. Його організація уможливило також більш ефективне впровадження сучасної методології етномистецтвознавчого аналізу, яка дозволить розглядати локальну специфічність традиційних для кримського регіону форм обрядовосвяткової культури у цілісному часо-просторі розвитку іншомовних її різновидів.

Для організації просвітницької діяльності за сучасних умов культурного життя Криму розв'язання цього питання може мати неоціненне значення, про що свідчить досвід проведення республіканських фольклорних фестивалів народів Криму з ініціативи Міністерства культури Криму та Республіканської Асоціації національних товариств і громад Криму.

Зростання інтересу до народної культури активізувало процеси релігійно-конфесійного характеру. У кримському суспільстві поступово формується переконання, що тільки шляхом просвітництва можна досягти консенсусу та взаєморозуміння між представниками різних національних меншин та етносів й у релігійних питаннях. Відроджуючи народну та релігійну обрядовість національні товариства українські, татарські, болгарські, караїмські, грецькі, вірменські, російські спираються не тільки на власний потенціал, але й підтримку далекого зарубіжжя.

Аналіз їхньої діяльності дозволив з'ясувати перспективні напрямки подальшої організації процесів, спрямованих на відродження традиційних обрядів та свят в умовах культурного життя Криму. Серед них особливо треба виділити такі, як підготовка кадрів в галузі аматорської творчості, етнопедagogіки, методології етнографічних досліджень, музейних працівників тощо та підвищення науково-методичної оснащеності тих, хто займається

культурно-освітньою та дозвіллевою діяльністю серед різних верств населення.

Для реалізації цих напрямків в дисертації наводиться приблизна програма-модель координації та подальшого розвитку напрацьованого різними соціальними інститутами та громадськими організаціями просвітницького досвіду для подолання існуючих міжконфесійних та міжетнічних суперечностей. В її основу закладені запропоновані автором принципи дослідження, збереження та науково-методичного опрацювання етнографічного матеріалу та його ретрансляції з урахуванням тих можливостей, які існують в межах системи різних типів кримських навчальних закладів, творчих, аматорських та професійних об'єднань, громадських та державних організацій, а також шляхом більш широкого залучення в цей процес всіх суб'єктів культурного життя, незалежно від їхніх релігійних переконань.

Така стратегія вимагає перегляду політики щодо організаційних засад проведення видовищних заходів (конкурсів, фестивалів, масових свят, діяльності фольклорних колективів) на користь тих, хто піклується проблемами відродження національної самосвідомості. З цих позицій в дисертації висвітлюється напрацьований автором досвід відродження обрядовосвяткових традицій в якості керівника та режисера фольклорного колективу “Здравець” (Кримське республіканське товариство болгар ім.П.Хилендарського), керівника та хормейстера фольклорного ансамблю “Гюзель” (Симферопольське караїмське товариство “Карайлар”), а також в організації обрядових свят за участю Республіканського Центру дитячої та юнацької творчості.

У результаті здійсненого наукового дослідження зроблено такі **висновки:**

1. Доведено, що відродження традиційних свят та обрядів в сучасних умовах культурного життя Криму є перспективним напрямком врегулювання міжетнічних та міжнаціональних відносин, який сприятиме зближенню народів та формуванню суспільної поваги до людини, незалежно від її релігійних, політичних та інших світоглядних переконань.

2. Аргументовано, що цей шлях дозволить зняти існуючі зараз міжконфесійні суперечності та поновити історичну справедливість щодо представників тих національних меншин та

етнічних груп, які були депортовані та репресовані в роки тоталітарного режиму.

3. Обґрунтована необхідність концептуального узагальнення етністоричних характеристик розвитку та саморозвитку традиційних для кримського регіону форм культури з визначенням загальних закономірностей їхньої еволюції в контекстах різних типів культури та етнокультурних традицій.

4. Виявлено, що народно-святкова культура, що склалася на кримських територіях є унікальним явищем, яке віддзеркалює не тільки соціодинаміку протікання культурно-історичного життя корінного населення півострова, але й ті умови, за яких прагнення до взаємозбагачення та, водночас, збереження етнічної самобутності дозволяло зберігати гармонію у міжнаціональних та міжконфесійних відносинах.

5. Визначено, що відродження традицій обрядовосвяткової культури національних меншин та етнічних груп, що мешкають в кримському регіоні, потребує уточнення технології етнографічних досліджень, а саме: врахування тих параметрів, які дозволяють визначити типологічну спорідненість між різними за етнічним походженням її формами.

6. Розглянуті особливості та можливі варіанти використання запропонованої технології обробки та узагальнення зібраного у поліетнічних регіонах етнографічного матеріалу.

7. Вивчено сучасний досвід відродження традиційних свят та обрядів та розроблено прогностичну програму-модель подальшої просвітницької діяльності у цьому напрямку соціальних інститутів та громадських товариств, що здійснюють етнокультурну політику в кримському регіоні.

8. Запропоновані форми практичного впровадження відродженого обрядовосвяткового традиційного досвіду в діяльності кримських освітніх інститутів та громадських товариств в умовах поліетнічності сучасного культурного життя Криму.

Дисертаційне дослідження не претендує на вичерпаний і всебічний розгляд проблеми. Воно тільки накреслює питання, які потребують негайного розв'язання для покращення духовного "клімату", від якого залежить спроможність кримчан гармонізувати своє духовне життя та відчути себе громадянами незалежної української держави з гарантованими нею правами.

Основні положення дисертаційного дослідження висвітлено в таких публікаціях автора:

1. Узунова Л.В. Свята та обряди в практиці сьогодення // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – 2001. – № 1. – С.108-116.
2. Узунова Л.В. Інформаційно-енергетичні особливості конвенційних знакових систем у семіотиці народної культури // Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв. – 2001. – № 2. – С.119-124.
3. Узунова Л.В. Теоретические основы формирования народных истоков религиозных праздников и обрядов // Культура народов Причерноморья. – 2001. – № 20. – С.58-64.
4. Узунова Л.В. Календарь национальных праздников и обрядов народов крымского региона // Учебное пособие для ст-тов высш.учеб.завед. – Симферополь, 1994. – 27 с.
5. Узунова Л.В. Фольклор, традиції та обряди як засіб виховання в етнопедagogіці: Учбовий посібник для ст-тів висщих навчальних закладів культури та освіти. – Симферополь, 1995. – 35 с.
6. Узунова Л.В. Некоторые аспекты семиотической идентификации народно-праздничной культуры: Учебное пособие для ст-тов высш.уч.завед. культуры и образования. – Симферополь, 1996. – 32 с.
7. Узунова Л.В. Методичное руководство для поисковых экспедиций по вопросам народоведения в многонациональных регионах. – Симферополь, 1995. – 10 с.
8. Узунова Л.В. Эстетические формы национального воспитания и методы их реализации в школе // Мат-лы Крымской Республиканской научно-практ.конференции “Искусство в образовательном процессе как путь формирования интеллекта и развития творческого и потенциала личности”, 25-26 апреля 2001 г. – Симферополь, 2000. – С.21-22.

Узунова Л.В. Відродження традиційних свят та обрядів в сучасних умовах культурного життя Криму. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства за спеціальністю 17.00.01 – теорія та історія культури. – Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв, м.Київ, 2003.

Дисертація присвячена дослідженню проблеми відродження традиційних свят та обрядів в сучасних умовах культурного життя Криму.

В роботі аналізується історіографія вивчення культури цього регіону та розглядаються особливості міграційних процесів, що вплинули на її формування. Особлива увага приділяється характеристикам сучасного стану міжконфесійних та етнонаціональних відносин, визначаються напрямки культурної політики щодо їхнього врегулювання.

У дисертаційному дослідженні обґрунтовується необхідність повернення традиційних для півострова форм святково-обрядової культури як засобу, що сприятиме духовному взаєморозумінню між представниками різних національних меншин та етнічних груп, що зараз мешкають на півострові.

Закцентовано увагу на типових ознаках святково-обрядових традицій, які об'єднують їх між собою, незалежно від етнічної та релігійної визначеності. Пропонується з цих позицій уточнена методика етнографічних досліджень в кримському регіоні та розглядається перспективна для нього програма-модель організації просвітницької діяльності.

Ключові слова: традиційні свята та обряди, культурна поліетнічність, соціокультурні умови Криму, просвітницька діяльність.

Узунова Л.В. Возрождение традиционных праздников и обрядов в современной жизни Крыма. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата искусствоведения по специальности 17.00.01 – теория и история культуры. – Государственная академия руководящих кадров культуры и искусств, г.Киев, 2003.

Диссертация посвящена изучению проблемы возрождения традиционных праздников и обрядов в современных условиях культурной жизни Крыма. В ней анализируется историография работ, посвященных определению региональных особенностей памятников культуры, которые находятся на крымских территориях, рассматривается динамика миграционных процессов и ее воздействие на характеристики этнического состава населения.

В работе выделяются доминирующие тенденции, которые обуславливают специфику сложившихся в этом регионе отношений

между различными конфессиями и входящими в них национальными и этническими общностями.

Их направленность свидетельствует о необходимости более активного использования социальных и просветительских возможностей, в традиционных для Крыма формах праздничной и обрядовой культуры. Они могут стать тем средством, который позволит обеспечить духовное сближение представителей различных национальностей и этносов и достичь между ними консенсуса.

В процессе исследования празднично-обрядовых традиций в крымском регионе рассматриваются типологические черты, которые объединяют их, несмотря на различия в образном воплощении. Предлагается в их изучении учитывать различные параметры анализа, выделяя в качестве базовых (вертикальных) компонентов мировоззренческие концепты, которые сохраняются в основе фольклорной культуры независимо от последующих исторических наслоений. Их этническая вариабельность истолкования предполагает обязательность введения также "горизонтальных" срезов информации, металогики которых указывает на необходимость рассмотрения обрядовых феноменов как многокомпонентной структуры, элементы которой образуют синкретическую целостность, воплощенную разными языковыми средствами в общепринятых и традиционных для изучаемого региона формах обрядовой укладности.

Выделенные элементы общности позволяют по-новому переосмыслить общепринятые методики этнографического анализа собранных материалов.

В диссертации даются рекомендации к их использованию в ходе проведения этнографических экспедиций в районах, где в составе населения преобладает полиэтничность.

С этих позиций предлагается также пересмотреть принципы организационной деятельности тех учреждений и общественных институтов, которые проводят мероприятия, направленные на возрождение традиционных форм культуры в крымском регионе.

Собранная информация, которая дает представление о накопленном опыте в этом направлении, и ее анализ дает возможность также спрогнозировать и создать перспективную программу-модель их деятельности на будущее, определив в ней наиболее приоритетные для национальных обществ, научных

учреждений разных уровней, направления и формы просветительской работы.

Предложенная программа ретрансляции традиционных праздников и обрядов составлена с учетом анализа тех духовно-культурных потребностей, которые обуславливают отсутствие четкой последовательности в осуществлении культурной политики в Крыму: национальным и этническим проблемам, связанным с репрессиями и процессами депортации в период тоталитарного режима.

Ключевые слова: традиционные праздники и обряды, культурная полиэтничность, социокультурные условия Крыма, просветительская деятельность.

Uzunova L.V. The renaissance of traditional holidays and customs in the modern conditions of Crimean cultural life. Manuscript.

A dissertation for a scientific degree of the Candidate of Arts on the speciality 17.00.01–Theory and history of culture. The State Academy of leading personnel in culture and art. Kiev, 2003.

The dissertation researches problems of the renaissance of traditional holidays and customs in modern conditions of the cultural life of Crimea.

The paper analyses a historiography of culture studies of their region and deals with the peculiarities of migration processes which affected its formation. Great attention is paid to the characteristics of modern interconfessional and ethnonational relations .

The dissertation research proves the necessity of holding traditional holidays and other cultural events in their peninsula forms, which would facilitate better understanding between representatives of different national minorities and ethnic groups residing in Crimea.

Special attention is paid to typical peculiarities of holiday traditions and their similarities despite their ethnic or religious differences . A specific ethnographic research in the Crimean region and a new model programme of the educational activity organization have been suggested.

Key words: traditional holidays and customs, cultural polyethnicity, social and cultural conditions of Crimea, educational activity.

Підп. до друку 1703.2003. Формат 60x84 ¹/₁₆. Папір др. апарат.
Друк офсетний. Облік.-вид. арк. 10. Зам. 42. Тираж 100

Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв
01015. Київ, вул. Січневого повстання, 21

454089

АВ 54.716

Мист.

ПЕРВЫЙ

Мист